

N. Grazhevskya, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

METHODOLOGICAL GUIDELINES OF SYNERGISTIC APPROACH IN ECONOMIC RESEARCH

The article highlights the most important philosophical, ideological and theoretical-methodological gains of synergy in understanding of nature and development mechanisms of modern economic systems. Author analyzes present status and problems of application of synergetic approach in economic research.

Keywords: economic synergetic, an interdisciplinary approach, synergetic approach in economic research, synergistic scientism, nonequilibrium and nonlinear economic systems, self-organization and self-development of economic systems.

УДК 330.101

А. Залєвська-Шишак, канд. екон. наук, асист.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті розкрито сутність і значення суспільних благ трансформаційній економіці. Розглянуто роль держави та виявлено специфіку функціонування державного сектора економіки. Розкрито особливості відтворення суспільних благ та перспективи їх розвитку в умовах ринкової трансформації економіки.

Ключові слова: суспільні блага, державний сектор, державна власність, трансформаційна економіка.

Динаміка економічного та соціального зростання свідчить про те, що сучасний світ характеризується розвитком демократизації державного управління, що зумовлює зміну парадигми державноуправлінського впливу, яка знаходить свій прояв у зміні моделі суб'єктно-об'єктних взаємовідносин держави і суспільства. Змінюються форми і методи впливу держави, які враховують право суспільства на вільний вибір, проте роль і функції держави щодо організації суспільної влади залишаються незмінними.

Ринкові перетворення в Україні, викликані об'єктивною необхідністю трансформації відносин власності, зумовили, насамперед, зміну ролі держави в економіці суспільства. Перехід від державно-планової економіки до ринково-конкурентної вимагав позбавлення держави монополії на власність, запровадження ринкових інститутів і методів господарювання, розвитку відносин власності, які б ґрунтувалися на плюралізмі її форм. Тому мета приватизації в Україні полягала не в коригуванні або поліпшенні системи, а в докорінній зміні принципів функціонування економіки [14, с. 4].

Мінімальна роль держави в процесі трансформації адміністративно-командної в змішану економіку виявилася некоректною. Це обумовлено такими головними причинами.

По-перше, в Україні роль держави традиційно була великою. Декілька століть народ жив за волею і законами царя, держави, партії. Як попередній, так і новий досвід нашої країни переконає, що зменшення державного впливу на суспільне життя призводить до безладдя, хаосу і в кінцевому підсумку до соціально-економічної кризи, в умовах якої втрачається керівність суспільством.

По-друге, протягом всього ХХ століття спостерігається зміцнення позицій уряду як регулюючого органу в усіх передових економічно розвинених країнах зі змішаною економікою. Характерною особливістю є те, що економічна роль держави значно зростає у періоди загальнонаціональних криз, коли стає необхідністю об'єднати сили суспільства і спрямувати наявні ресурси на розв'язання невідкладних проблем при жорсткому контролі з боку держави. Свідченням цього є дії уряду США під час так званої Великої депресії в 1929 – 1933 роках.

В свій час президент США Ф. Д. Рузвельт разом з урядом розробив та запровадив комплекс заходів державного регулювання. До останніх відносились такі як: введення надзвичайного закону про банки з націоналі-

зацією тих з них, які займались кримінально-спекулятивною діяльністю; диференційне посилення податкової системи; елементи планування в управлінні; заборону на вивіз із країни капіталів і золота; підтримку вітчизняних товаровиробників; державні дотації фермерам з метою піднесення с/г виробництва країни; режим економії у сфері державного управління із скороченням держадміністрації і витрат на її утримання, з обмеженням, наприклад, зарубіжних поїздок чиновників усіх рангів; регулювання і контроль за діяльністю монополій; обмеження сепаратистських настроїв окремих штатів; широка гласність і систематична звітність перед суспільством та інші заходи [6, с. 97].

Величезні фінансові засоби, отримані від оподаткування багатих верств населення (при податку 70% з доходу 100 тисяч доларів і 91 % з доходу один мільйон доларів), держава використовувала для перебудови структури виробництва, будівництва доріг, покращання залізничного та водного транспорту, модернізації інфраструктури та на інші цілі, включаючи виплати соціальних пільг, спрямовуючи інвестиції у першу чергу в галузі з найменшими капіталовкладеннями і найбільшими трудовими затратами, забезпечуючи тим самим зростання зайнятості і відродження споживчого попиту. Одночасно з цим здійснювались законодавчі та адміністративні заходи по боротьбі з корупцією в усіх владних структурах, організовано злочинність і рекетом, захистом підприємств та забезпеченню їх безпеки. Саме в цей період державна влада заклала фундаменти гласності у частині використання фінансових ресурсів державою і сплатою податків громадянами, покращила національну статистику і бухгалтерський облік, посилила суспільний контроль за діяльністю казначейства [6, с. 98].

По-третє, умовою функціонування сучасної змішаної економічної системи є взаєморівноваження приватного, колективного і державного секторів економіки, з одного боку, а з другого – взаємне усунення недоліків, що притаманні як ринку, так і державному регулюванню економіки. Останнє, в залежності від особливості моделі ринкової економіки, сприяє встановленню кількісного і якісного співвідношення між приватним, колективним і державним секторами, які й утворюють відповідну змішану економічну систему.

Безперечно, що названі тенденції у країнах з розвинутою економікою не діють односпрямовано, оскільки є чинники, що сприяють їх розвитку і такі, що протидіють їм. До перших відноситься технологічний прогрес. На-

приклад, сучасні комп'ютери та телекомунікаційні засоби інформації унеможливають запровадження контролю над капіталом. Характерним стає і те, що міжнародні корпорації руйнують кордони і змушують уряди змагатися за інвестиції. Антиринковим став рух на захист навколишнього середовища. Такими ж стали рухи, у тому числі інтелектуалів, за підтримку ринку праці, житлового будівництва бездопоміжним, загальної освіти тощо. До інших належить підвищення доходів у більшості країн світу, що призвело до зростання середнього класу і разом з цим – до зменшення фінансування державних послуг (за які платить середній клас) і підірвало вплив профспілок [3, с. 50].

Про нові тенденції у взаємодії ринку і державної політики – взаємозамінних чинників на початку ХХ століття і взаємодоповнюючих на рубежі ХХІ століття – свідчить зростаюча роль і місце державного сектора і державної власності в соціально-економічному житті суспільства.

Більш детальний аналіз названих проблем потребує уточнення понять "державний сектор" і "державна власність".

Відомий американський фахівець у галузі економіки державного сектора Дж. Стігліц, характеризує останній, як урядові витрати та види діяльності, що спрямовані на: а) виробництво товарів та послуг; б) купівлю товарів та послуг; в) перерозподіл доходу, тобто виплати конкретним групам осіб для підвищення їхніх споживчих можливостей. Це трансфертні виплати, які включають виплати на соціальне забезпечення та соціальне страхування [10, с. 52].

Е. Ставровський вважає, що державний сектор економіки є інструментом держави та органів місцевого самоврядування, за допомогою якого вони правомочні здійснювати пряме чи опосередковане втручання в економіку країни (регіону) для виконання своєї регулюючої функції. Державний сектор складається з трьох основних сфер: управління, фінансів та підприємництва [9, с. 13].

В. Макаров характеризує державний сектор як такий, що призначений для виробництва публічних (суспільних) благ [5, с. 60].

Я. Жаліло розглядає державу на сучасному етапі як постійно діючий чинник розвитку економіки, сфера та методи впливу якого розширюється на всі фази суспільного відтворення. При цьому вона виступає як значний власник у виробничій, кредитно-фінансовій, невиробничій сферах, тобто є впливовим економічним суб'єктом – виробником, споживачем, покупцем та продавцем, інвестором, кредитором, боржником [2, с. 17].

Із наведених та інших точок зору щодо державного сектора економіки можна зробити такі висновки. Всі автори розглядають його з кількісної та якісної сторін. Перша характеризує обсяг втручання держави в економічне життя, а друга – його спрямування: що виробляти і для кого.

Державний сектор має два рівні власників: центральний уряд і місцеві (комунальні) органи влади. Нижній рівень влади інколи виділяють у комунальну форму власності. Разом вони становлять єдине ціле, розрізняються як за місцем у сфері економіки, так і за масштабами (у кожному окремому випадку, але не в сукупності) діяльності.

Обсяг державного сектора вимірюється такими показниками, як питома вага державних витрат, споживання, податків у ВВП, кількості населення, зайнятого у державному секторі.

Державний (публічний за західною термінологією) сектор призначений для того, щоб відтворювати публічні (суспільні) блага. Останні являють собою все те, що однаково доступно всім членам суспільства і не потребує безпосередньої оплати. Такими благами можуть

бути, наприклад, послуги від використання суспільних споруд – доріг, парків, бібліотек, маяків. Важливими послугами є освіта, медичне обслуговування, національна оборона, боротьба із злочинністю і т. ін.

Отже, поняття "суспільні блага" є багатоманітним і різноспрямованим, тому має відповідну класифікацію в залежності від певних ознак. Визначальною з яких є те, що на них не розповсюджується принцип ринкового виключення і загальна система ціноутворення. Зумовлено це тим, що держава має втручатись в господарське життя у разі, коли ринок виявляється нездатним скоординувати економічний розвиток, оскільки не задовольняє низку потреб, без яких неможливий прогрес суспільства і задоволення загальноприйнятих потреб усіх членів країни. В силу цих обставин економічна наука довела, що надання населенню певних послуг ґрунтується на теорії дисфункції ринку.

Згідно з принципом ринкового виключення і загальної системи ціноутворення, що витікає з теорії дисфункції ринку, держава бере на себе задоволення потреб усіх без винятку споживачів. До таких належать: захист країни, національна безпека.

Певна частина суспільних благ можуть використовуватися всіма членами суспільства тільки спільно, ізолюване споживання виключається. Це стосується благ, пов'язаних з виконанням державою функцій щодо створення життєдіяльності економічного ладу суспільства, підтримання в країні громадського чи правового порядку, забезпечення внутрішнього і зовнішнього захисту свого народу, управління державними підприємствами тощо, їх суспільна корисність полягає в запереченні виключно приватного зиску споживання; їх отримують не тільки ті, хто пропонує блага, а й усі члени суспільства. Вони відносяться до неподільних.

Суспільні блага, які не мають означеної властивості, визначаються як подільні, або такі, що використовуються членами суспільства різною мірою. Класичними прикладами в цьому розумінні є влаштування критих зупинок міського транспорту, що не входить до кола безпосередніх споживчих інтересів, по-перше, власників індивідуального автотранспорту, по-друге, споживачів інших регіонів країни та огороження особливо небезпечних ділянок автотрас, що знаходиться поза інтересами як мешканців інших територій, так і осіб, що не мають власного транспорту. У ринкових країнах подільні блага надаються передусім територіальними громадами та органами представництва інтересів територіальних громад і класифікуються як громадські послуги.

В. Рокоча певну частину суспільних благ відносить до псевдосуспільних. Вони, на її думку, відмінюються від чистих і виготовляються, і пропонуються державою без втручання ринкових механізмів [8, с. 10].

Дж. Стігліц в товарах чисто суспільного споживання виділяє дві характерні особливості. Перша – те, що нормування користування ними є реальним. Друга – те, що нормування користування ними є небажаним.

Найяскравіший приклад товару, нормування якого є неможливим, – це національна оборона. Фактично неможливо ізолювати індивіда від вигод, які пропонує національна програма охорони здоров'я. Другою особливістю товарів суспільного споживання є те, що виключення будь-якого з індивідів є небажаним; споживання блага одним з індивідів не повинно зменшувати кількості цього блага для решти (захист громадян від нападу). До чистих товарів суспільного споживання (або змішаних), що задовольняють умови: неможливість та небажаність винятку, Дж. Стігліц відносить національну оборону, маяки [10, с. 163].

Порівняно з ринково розвинутими країнами, постсоціалістичні держави мають свої принципові особливості у формуванні системи надання суспільних послуг. Вони визначаються тим, що за часів адміністративно-командного управління народним господарством наукове і практичне тлумачення поняття "суспільне благо" було надто широким. Якщо проаналізувати обсяг товарів та послуг, що споживалися населенням, то більшість з них пропонувалася державою як суспільні та псевдосуспільні. Держава виступала всеосяжним носієм пропозиції, оскільки через централізовану систему ухвалення рішень доводила до споживачів ті блага і в такій кількості, які вважала за необхідне. Розвинута система державних дотацій і субсидій виробникам була визначальною рисою віднесення товарів, що вироблялися, та послуг до класу псевдосуспільних благ. За таких обставин суспільні послуги втрачали своє природне призначення, що врешті-решт суттєво знижувало стимули населення до продуктивної праці.

З початком ринкових перетворень і розвитком підприємництва розпочався процес виділення чистих економічних благ в структурі сукупної пропозиції. Стихийне поглиблення розмежування економічних (приватних) і суспільних благ вимагало свого офіційного визнання і законодавчого закріплення. Перший крок в цьому напрямку було зроблено в процесі ухвалення в постсоціалістичних країнах нових конституцій. Саме в них було вперше офіційно визнано спеціальні функції держави в економіці, що трансформуються в ринкову.

Ми приєднуємося до позиції вітчизняних науковців, які наголошують на тому, що головним завданням держави сьогодні є поєднання інтересів особи, колективу та суспільства, а також забезпечення динамічного економічного та соціального розвитку при збереженні саморегулювання та саморозвитку суспільства. Саме

державна, як інституція, що має публічну владу та спеціальний апарат регулювання суспільних відносин покликана відтворювати суспільні блага незважаючи на те чи є їх виробництво прибутковим чи ні.

Список використаних джерел

1. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць – К.: 2009. – 235 с.
2. Жаліло Я.А. Регулювання ринкової економіки: сучасний досвід розвинених країн / Я.А. Жаліло – К.: НІСД, 1996. – 86 с.
3. Єщенко П.С., Кваснюк Б.Є., Бірюков О.А. Нова модель держави / П.С. Єщенко, Б.Є. Кваснюк, О.А. Бірюков – Словянськ, 2002. – 144 с.
4. Залевська-Шишак А.Д. Роль державної власності на етапі реформування економіки України / Залевська-Шишак А.Д. // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. – 2011. – №128. – С. 49-50.
5. Макаров В. Государство в российской модели общества / В. Макаров // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 1. – С. 60.
6. Мкртчян М.Ц., Овакимян В.О., Сакрисян Р.А., Спектор А.Н. Состояние и противоречия экономической реформы / М.Ц. Мкртчян, В.О. Овакимян, Р.А. Сакрисян, А.Н. Спектор – М.: Экономика, 1998. – 206 с.
7. Олсон Менкур. Логіка колективної дії. Суспільні блага і теорія груп / Менкур Олсон; пер. з англ., післямова С. Слухая. – Київ: Лібра, 2004. – 272 с.
8. Рокоча В.В. Про розмежування функцій виконавчої влади і місцевого самоврядування в сфері надання громадських і державних послуг в Україні з урахуванням досвіду ринково розвинутих країн / В.В. Рокоча // Наукові праці НДФІ. – 1999. – № 8. – 10 с.
9. Ставровський Є. Про формування державного сектора економіки / Є. Ставровський // Економіка України. – 1999. – № 7. – 13 с.
10. Стігліц Дж. Економіка державного сектора / Дж. Стігліц. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
11. Хейне Пол. Экономический образ мышления / Пол Хейне; пер. с англ. Т. Гуреш. – М.: Изд. дом "Вильямс", 2007. – 544 с.
12. Хелпман Е. Загадка экономического роста / Е. Хелпман; пер. с англ. А. Калинина / под ред. М. Ханаевой, Е. Синельниковой. – М.: Ин-т Гайдара, 2011. – 240 с.
13. Фрэнк Р. Дарвиновская экономика. Свобода, конкуренция и общее благо / Р. Фрэнк // Экономическая социология. – М.: 2013. – Т. 14. – № 1. – С. 54–71.
14. Чечетов М. Методологічні засади приватизації в Україні / М. Чечетов // Економіка України. – 2004. – № 12. – С. 4 – 17.

Надійшла до редколегії 18.02.13

А. Залевская-Шишак, канд. экон. наук, асист.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ОСОБЕННОСТИ ВОССОЗДАНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ БЛАГ В ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКЕ

В статье раскрыта сущность общественных благ в трансформационной экономике. Проанализирована роль государства и специфика функционирования государственного сектора экономики. Исследованы особенности воспроизводства общественных благ и перспективы их развития в условиях рыночной трансформации экономики.

Ключевые слова: общественные блага, государственный сектор, государственная собственность, трансформационная экономика.

A. Zalevska-Shyshak, PhD, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

FEATURES OF REPRODUCTIONS OF PUBLIC GOODS IN TRANSFORMATIONAL ECONOMY

An essence and a significance of public goods in transformational economy are studied. A role of State is examined and a specificity of functioning of State sector of economy is determined. Features of reproductions of public goods and trends of their development under market economy transformation are studied.

Keywords: public goods, state sector, state ownership, transformational economy.

УДК 330.133.7

Д.°Зухба, канд. экон. наук, МВА
Донецк. нац. техн. ун-т, Донецьк

СПЕЦИФІКА МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ВАРТОСТІ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті виявлено особливості методології аналізу вартості інновацій, яка є адекватною сучасному стану господарської системи і досягнутому рівню розвитку науки. Доведено, що особливості методології пов'язані з використанням еволюційного підходу, врахування бифуркаційних процесів, синергії, залежності від шляху розвитку.

Ключові слова: інновації, вартість, методологія дослідження.

Сучасна господарська діяльність зазнає глибоких змін. У науці запропоновано кілька теорій, які їх пояснюють, у тому числі концепції економіки знань, інноваційної та інформаційної економіки. Безперечною є принципово нова роль інновацій: стрімке розгортання інноваційних рішень,

які змінюють один одного протягом дуже короткого за історичними мірками періоду. Така динаміка означає істотну зміну процесу формування багатства. Це вимагає глибокого і всебічного осмислення економічною теорією особливостей створення вартості.